

ÜSKÜP GAZİ MUSTAFA PAŞA CAMİİ VAKFI VE İMARETİ
GAZI MUSTAFA PAŞA MOSQUE FOUNDATION AND
IMARET IN SKOPJE

İBRAHİM ÖZGÜL

Yrd. Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Assist. Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen University
ibrahimozgul61@mynet.com
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5325-8326

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-61, Ocak-January 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 14.11.2017
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 25.12.2017
Sayfa-*Pages* : 519-538
DOI- : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3839>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by iThenticate or Turnitin.

ÜSKÜP GAZİ MUSTAFA PAŞA CAMİİ VAKFI VE İMARETİ
GAZI MUSTAFA PAŞA MOSQUE FOUNDATION
AND İMARET IN SKOPJE

İBRAHİM ÖZGÜL

Öz

Gazi Mustafa Paşa, Fatih Sultan Mehmet, Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde çeşitli görevlerde bulunmuş, yaptığı görevlerde gösterdiği üstün başarıdan dolayı amirleri tarafından hep terfi ettirilmiştir. Üsküp'te kendi adına 1514 yılında kurduğu vakıf sayesinde bölgenin sosyo-ekonomik yapısına katkıda bulunmuştur. Gazi Mustafa Paşa Vakfının XV-XIX yüzyıllar arası mal varlıkları, bunların kullanma şekilleri, vakıfta görevli olanların atama ve azilleri, vakıf evraklarında düzenli bir biçimde kayıt altına alınmıştır. Vakfın Balkanlarda geniş bir alana yayılan mal varlıklarına, bu vakfın bulunduğu yerleşim yerlerine ve icra ettikleri fonksiyonlarına vakıf evraklarında yer verilmiştir. Bu vakfa zamanla ilgisi olmayan kişilerin musallat olmaları ve bunların bertaraf edilmeleri de yine vakıf evraklarında kaydedilmiştir.

Vakıfla ilgili evraklarda vakfın taşınır, taşınmaz mal varlıkları ve bunların sağladığı gelir miktarları düzenli bir biçimde kayıt altına alınmıştır. Vakıfta Gazi Mustafa Paşa soyundan gelenlerin mütevellî olarak görevlendirilmeleri ve vakfın gelirinden istifade edilmeleri için hazırlanan fermanlar, bu araştırmayla ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Balkanlar, Üsküp, Vakıf, İmaret, Mustafa Paşa.

Abstract

Gazi Mustafa Paşa held office for various positions during the reigns of Fatih Sultan Mehmet, Bayezid II, Yavuz Sultan Selim and Soleiman the Magnificent and due to his outstanding services his superiors always promoted him. Thanks to the foundation he established in Skopje in 1514 the socioeconomic structure of the region improved. The assets of the Gazi Mustafa Paşa Foundation between XV-XVI centuries, the use of these assets, the appointment and dismissal of those worked for the foundation were regularly being registered. The assets of the foundation far and wide in the Balkans, the settlements that the foundation operated and functions of the foundations were well reported in the documents of the foundation. It is also reported in the documents of the foundation that some people who were not interested in the essential principles of the foundation bothered the foundation and they were eliminated later on.

In the documents related to the foundation the movable and unmovable properties of the foundation and the money they yielded were regularly registered. The firmans made for the assignment of those descended from Gazi Mustafa Paşa as trustee and their rights to benefit from the revenues of the foundation were revealed with this study.

Key Words: The Ottoman State, The Balkans, Skopje, Foundation, İmaret, Mustafa Paşa.

Giriş

Vakıf kelimesinin fiil olarak anlamı, hapsetmek ve alıkoymaktır. Hukuk dilinde vakıf kelimesiyle bağlantılı intifa hakkı ve te'bid kavramları da kullanılmaktadır. İntifa hakkı, bir malın kamu yararına (Allah'ın kullarına) tahsis edilerek, bireysel müdahaleleri engelleyip durdurmaaktır. Buna göre vakıf malının intifa hakkı, bu malın Allah'ın kullarına tahsisi şeklindedir. Te'bid,(Akgündüz, 1996: 76-77) ise vakıf malını veya bir kişinin mülkiyetinde olan malların bir kısmını veya tamamını, Allah'ın rızasını kazanma niyetiyle, halkın herhangi bir ihtiyacını gidermek üzere ebediyen tahsis etmektir (Kazıcı, 2003:9).

Vakfın tüzüğü niteliğindeki vakfiyelerde, kamu yarana malını vakfeden kişi, bu malın hangi amaçla vakfedildiğini, kullanma şartlarının ne olduğunu tafsilatlı bir şekilde belirtmiştir (Günay, 2012:478). Vakfiyelerle vakfın nasıl idare edileceği, nerelere ne tür harcamalar yapılacağı, kaç kişinin çalışacağı, bunlara ne kadar ücret ödeneceği, harcamaların hangi gelirlerle karşılanacağı, vakıftan kimlerin ne şekilde faydalanacağı ayrıntılı bir şekilde vakıf sahibi tarafından belge haline getirilmiştir (Özgüdenli, 2012:466). Yine vakfiyeler, dönemin siyasi olaylarına da ışık tutacak özellikler ihtiva etmektedirler. Zira devlet adamlarının halk yararına yaptıkları birçok müessesenin kuruluş amacını bu vesikalardan öğrenmekteyiz. Ayrıca bu belgeler sayesinde devrin devlet adamlarının çeşitli özelliklerini, şehirlerin iktisadi ve sosyoekonomik durumlarını, tarihlerini öğrenmekteyiz (Şeker, 2005:254).

İmaret vakıfları yoluyla çok farklı alanlarda insanlara maddi ve manevi imkânlar sunulmuştur. Bunlar sosyal nitelikleri bakımından en dikkate değer eserlerdir. İmaretlerde vakıfların koyduğu şartlara göre içinde bulunduğu külliye çalışanlarına, mektep ve medrese talebelerine, tekke ve zaviye dervişlerine, yörenin fakirlerine, zengin ve fakir bütün yolculara karşılıksız yemek verilirdi (Yediyıldız, 2012:480-482). Bir şehrin veya kasabanın nüvesini teşkil eden ve külliye diyebileceğimiz bu müesseseler, cami, medrese, bimarhane, aşevi, tabhane, mektep, kervansaray, kütüphane, hamam vb. insanlara faydalı binalar anlamına gelmektedir (Şeker, 2007:239).

Bu kurumlar, işlevleri sayesinde ülkenin imarına katkı sundukları gibi, sosyal katalizör rolünü de sağlayarak sosyal ve kültürel bütünleşmeyi de teşvik etmişlerdi. Üsküp, Balkan yarımadasının ortasında Vardar nehrinin her iki yakasında yer alır. Şehir, çeşitli yollarla Kosova-Priştine'ye, Selanik ve Ege denizine, Niş ve Belgrad'a, Sofya ve İstanbul'a bağlanan önemli bir güzergâh üzerindedir. Üsküp, Osmanlı uç beylerinden Paşa Yiğit'in akınlarıyla ele geçirildi. Batılı müellifler, şehrin 6 Ocak 1392'de Osmanlı idaresine girdiğini kaydederler (İnbaşı, 2012:377-381).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Gazi Mustafa Paşa'nın 1514'te Üsküp'te kurmuş olduğu Gazi Mustafa Paşa Vakfı ve İmaretini ile ilgili elde edilen vakıf evrakarından ve vakıf hakkında yapılan bilimsel çalışmalardan hareketle, bu vakfın XV-XIX yüzyıllar arası mal varlıklarının miktarını, bunların kullanma şekillerini, vakıfta görevli olanların atama ve azillerini incelemektir.

Problem Durumu

Gazi Mustafa Paşa Vakfı ve İmareti nedir?” sorusu araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Gazi Mustafa Paşa Vakfı ve İmareti ve bu vakfın kuruluş amacı, faaliyet alanı, Mustafa Paşa Camii, bu camideki görevlilere ödenen ücretler, vakfa ait koyunlar ve kışlaklar, vakıfla ilgili ortaya çıkan sorunların çözümlerini içeren hükümler, vakıf idarecileri, diğer görevliler ile bilgilerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada “doküman taraması” yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizinde “betimsel analiz yöntemi” uygulanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada Gazi Mustafa Paşa Vakfı ve İmaretinin kuruluş amacı, faaliyet alanı, Mustafa Paşa Camii, bu camideki görevlilere ödenen ücretler, vakfa ait koyunlar ve kışlaklar, vakıfla ilgili ortaya çıkan sorunların çözümlerini içeren hükümler, vakıf idarecileri, diğer görevliler hakkında bilgileri vakfa ait dokümalardan ve mahkeme kayıtlarından hareketle ortaya çıkarılmıştır. Bu dokümanların incelenmesinden sonra vakfın kuruluş amacı, işleyişi, vakıfla ilgili ortaya çıkan problemlerin çözümlenmesi ve toplumun sosyo-ekonomik yapısına katkısı irdelenmiştir.

Bu araştırma vakıf evrakları arasında düzenli bir biçimde kayıt altına alınmıştır. Vakfın Balkanlar’da geniş bir alana yayılan mal varlıklarına, bu vakfın bulunduğu yerleşim yerlerine ve icra ettikleri fonksiyonlarına vakıf evraklarında yer verilmiştir. Bu vakfa zamanla ilgisi olmayan kişilerin musallat olmaları ve bunların bertaraf edilmeleri de yine vakıf evraklarında kaydedilmiştir.

Vakıfla ilgili evraklarda vakfın taşınır, taşınmaz mal varlıkları ve bunların sağladığı gelir miktarları düzenli bir biçimde kayıt altına alınmıştır. Vakıfta Gazi Mustafa Paşa soyundan gelenlerin müteveli olarak görevlendirilmeleri ve vakfın gelirinden istifade edilmeleri için hazırlanan fermanlar, bu araştırmayla ortaya çıkarılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde tarihi belge ve doküman taramasından elde edilen bilgiler doğrultusunda, Gazi Mustafa Paşa hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Gazi Mustafa Paşa Vakfı ve İmareti İmarat, Diğer Görevliler Vakıf İdarecileri, Mustafa Paşa Camii Vakıfa Ait Koyunlar ve Kışlaklar, Vakıfla İlgili Ortaya Çıkan Sorunların Çözümlerini İçeren Hükümler, başlıkları altında ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

Mustafa Paşa ve Vakfı

Mustafa Paşa, Osmanlı sultanları Fatih Sultan Mehmet, II Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde, değişik idari görevlerde bulunmuş, sırasıyla mutasarrıf, Bosna sancak beyi, özel yetkili elçi ve vezir görevlerinde bulunmuştur. Makedonya’da vakıfları bulunan Gazi Mustafa Paşa, Yunanistan’da Serez’in Anfipoli köyü doğumlu Abdülkerim’in oğludur. Osmanlı’da çeşitli görevlerde

bulunduktan sonra 1517'de ikinci vezirliğe, 1522'de de Mısır Beylerbeyliğine getirilmiştir. Kanuni'nin kız kardeşi Hafsa Sultan ile evlenmiş, 1499 Osmanlı-Venedik savaşına, 1514 Çaldıran Savaşlarına, Belgrad ve Rodos seferlerine katılmış, 1529'da Viyana seferine gitmek üzere iken ölmüştür (İbrahimgil, 2012:159-161).

Diğer bir kayıтта Mustafa Paşa'nın devşirme olduğu iddia edilmektedir. Bazı tarihçiler Mustafa Paşa Türbesindeki kitabede Paşa'nın babasının ismi Abdullah diye yazılmış olmasından hareketle, Mustafa Paşa'nın babasının sonradan Müslüman olduğu ve Abdülkerim ismini aldığı iddia edilmiştir. Mustafa Paşa'nın Üsküp'teki lakabı "Gemalmaz" ya da "Kuzgunsuz"dur. Bu da onun cesur ve kahraman olduğunu gösterir. Abdülkerim oğlu Mustafa Paşa'nın, Koca Mustafa Paşa olması da mümkün değildir. Zira Koca Mustafa Paşa, 1513'de idam edilmiş fakat bu zat daha sonra vefat etmiştir (İnbaşı, 1995: 93).

Mustafa Paşa Vakfına ait vakfiyename de Üsküp'te Mustafa Paşa Vakfının 920/1514-1515'te kurulduğu belirtilmiştir. Bu vakfiyemenenin kapağında, Mustafa Paşa Vakfı ve İmaretinin kuruluş amaçları şu şekilde belirtilmiştir.

“Allah'a hamdolsun ki, sınırları ve amacı belirtilmiş olan bu vakıfla Allah bizleri fakirlere ihsanda bulunmaya muvaffak etti. Bu vakıf sevap kazanmak için kurulmuş olup, bu vakfa ait menkul ve gayrimenkul mallarından yararlanma şartları da şer'i hukuka göre belirlenmiştir(Varak: D_07024_0001_00).”¹

Mustafa Paşa Camii ve İmaret malları ve akarları hakkında ayrıntılı bilgilerin bulunduğu hicri 920/miladi 1514 tarihli 7 sayfalık vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde 632. Defter/8, 462-468 numaralı sayfalarda kayıtlıdır. Söz konusu vakfiye Üsküp Kadılığında şahitler önünde tescil edilmiştir. Vakfiyenin bir örneği de Makedonya Milli Tarih Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu vakfiye ile ilgili ilk çalışma Sırpça dili ile Gliša Elezoviç tarafından yapılmıştır. Mustafa Paşa Vakfiyesi'nin hicri 1077/ miladi 1666-1667 tarihli zeyli (ilavesi) ise 623. defterin 147.sayfa 158.sirasında kayıtlıdır (İbrahimgil, Ankara 2012:161).

Bu vakfin gelirleri Üsküp, Kalkandelen, Hersek, Arnavutluk Berat kazası, Koca kazası, Mora Filibe Ohri gibi yerlerde bulunuyordu. Bu vakfin malları, Üsküp livasında; tek ve iki odalı beş değirmen, iki kervansaray ve havlularında bulunan dükkânların tamamı, Üsküp'te Üstüb, Kradviçe, Placine, Çıraşova, Hraşkova, Batice köyleri ile Barâzince, Ravenfabri, Umûrilik, Dikova mezarları... Kalkandelen kazasında; Vrapçište, Tumçevište köyleri ile Lojani ve Hamuri mezarları... Hersek sancağında; Luka köyündeki Goriçe mezarı ve o mezrada iki değirmen... Koca kazasında; on bir değirmen... Arnavut vilayeti Berat kazasında; Gramiş ve Kumani mezarları... Evlûnyeye kazasında; Kuru çay üzerinde üç oda dokuz göz değirmen ve onlara bağlı bahçeler, çayırar, mezarlar... Mora kazasında; Halomiçi'de bir oda üç göz değirmen, ona bağlı bahçeler, çayırar, mezarlar, Filibe kazasında; bir oda ve iki göz değirmen ve iki celtük

¹ Varak: D_07024_0001_00: Hamdü na mahdud ol mevcud vacibu'1 vucuda vacibdir ki efradı insandan murad edindiğini suluk-i sebil ihsana muvaffak eyledi. tevfiik-i hakikle ve darus' selamı vakf eyledi. mutevelli istikmal-ı ulum-i şer'iye ve amal-ı marziye olanlara vakfı inkale ve havvası ibadını muazez eyledi. Mallarını sarf etmekle mesacid ve mabed-i binasına ve her birisine muavenet eyledi. Esnaf-ı mebrat ve enva-i muhamed eftan'asına

dingi, Ohri sancağı İstiruga köyünde inşa edilen kervansaraydan iki dükkân, şeklinde sıralanmaktadır (Varak: D_07024_0001_00/ Poz No: 006- 010). Gazi Mustafa Paşa Vakfı ve İmaretinin Balkanlar'da birçok yerde gayrimenkullerinin bulunduğu, geniş bir alana yayılan büyük vakıflardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Üsküp'te iki kervansaray, Ustub ve Gradafça köyleri, mülk olarak verilen Palaçani, Ceraşova, Hıraşkova, Bateniç köyleri ile Ohri Sancağında kervansaray, köprü, bağ, bahçe ve değirmen vakfın gelirlerindendi. Vakfın personeline ayrılan ücretler de vakıfnâmede belirtilmişti. Buna göre; kayyum, yamak, faraş ve aşırhâna birer; kapıcıya bir buçuk; mimar, nakib ve muarriye ikişer; kâtib, sermahfil, kilerci, fodul ve cabiye üçer; hatib, aşçı, imaret şeyhi ve nazıra dörder; imama beş; iki müezzine sekiz ve 10 cüzhâna 10 akçe gündelik tahsis edilmişti (Kul, 2013:192).

İmaret

İmaret kelime olarak imar edilmiş, inşa edilmiş demek olup cami, mescid, medrese, tabhane, darül'itam, darüşşifa, aşevi, kervansaray, muvakkithane, türbe, aşhane gibi binalar için kullanılmıştır(Ertuğ, 2000:219). İmaretin temeli vakıf sistemine dayanmakta ve imaret külliyesinin kapsamına giren tesislerin azlığı veya çokluğu, vakıfların imkânlarına göre değişiyordu (Kazıcı,2003:186). İmaretler, vakıf külliyelerinin parçaları veya müstakim vakıf olarak kabul edilirdi. İmaretlerde çalışanların ücretleri, imaretin işleyişi, bu kurumlarda hazırlanan yemeklerin çeşitleri ve dağıtımı ile ilgili hususlar vakıf nizamnamelerine göre düzenlenirdi (Ertuğ, 2000:219).

İmaretin müstemilatı üç bölümden oluşurdu. İlk bölümü, mâbed, her seviyede eğitim-öğretim kurumları, sağlık kuruluşları, misafirhaneler, çeşmeler, sebiller vb. vakfın hayrat kısmını oluşturuyordu. İkinci bölümü dükkân, han, hamam, çarşı, bedesten gibi iş yerlerinden oluşuyordu. Bunlar aynı zamanda birinci bölümü ayakta tutan ve gelir sağlayan kuruluşlardı. Üçüncü bölüm ise imaretin dış çevresinde yer alan meskenlerden oluşmaktaydı verilirdi (Yediyıldız,2012:481-482). Bu da bize gösteriyor ki; Osmanlıdaki vakıflar iman-imkân ölçüsünde inşa edilmiş, birçok hizmeti devlete yük olmadan bir arada ifa ederken, toplumsal bütünleşmeği sağlayan, fakiri zengine düşman etmeyen, paylaşımı gerçekleştirerek milli birlik ruhunun tesis edilmesinde büyük rol oynayan kurumlardı.

Diğer bir kayıta Mustafa Paşa İmaret Vakfı, Abdullah oğlu Mustafa Paşa tarafından (MM.80, 6 Zilkade 1022/18, 1613:229)² 898/1492 yılında yaptırılmıştır (Ayverdi,1956:264;İnbaşı,2012: 93;Bogoyeviç,2008:104;Özer,2006: 76;Zagreb,1975:8; Çelebi,V:556;Kul,2013:192).

Vakıf sahibi, imaret ve camiye gelir sağlanması gayesiyle bir miktar koyunu da vakfetmişti. Koyunların cibayeti, vakfın evlatlarının utekâsına verilmişti. XVII. yüzyılın

² MM.80, 6 Zilkade 1022/18 Aralık 1613, s. 229; Metodiya Sokoloski, "Vakafi i Vakavski İmoti Vo Skopye i Skopsko Vo XV i XVII. Vek", Prilozi, VIII/2, Skopye 1977, s. 54. Mustafa Paşa, vefatının ardından camiinin güneybatı köşesinde bahçe içerisinde yaptırdığı türbeye defnedilmiştir. Türbenin girişinde bulunan kitabeye göre Mustafa Paşa, h. 925/m.1519 yılında vefat etmiştir. Krum Tomovski, "Pregled Na Poznaçaynite Turbinya Vo Makedoniya", Arhitekturata Na Poçvata Na Makedoniya, Kniga:9, Skopye 2000, s. 217; Eyüp Kul, XVII.Yüzyılda Üsküp Şehri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Erzurum 2013, s.192

ilk çeyreğinde evlad-ı utekâdan İbrahim dört akçe karşılığında koyunların idaresine Üsküp kadısı Veysi'nin arzı ile tayin edilmişti (Kul,2013:192). 1041/1631'de Mustafa Paşa Vakfının Gradofça köyünde 50, Novesil'de 28 olmak üzere toplam 78 cizye hânesi vardı. 1045/1636'da vakfın evladından Mustafa Ahmed, 20 akçe ile vakfın tevliyetine sahipti. Fakat Mustafa adlı kişinin müdahalesi üzerine Bostancıbaşı'nın arzı ile tevliyet tekrar Mustafa Ahmed'e verilmişti (Kul, 2013:192).

Vakfın gelir – gider işlerini takiple görevli mutemede yevmiye dört akçe, vakfın mahsulünü toplamak ve yıl sonunda gelir- gider tablosunun dökümüne nezaret etmekle de görevli üç emin cabiye dörder akçe, şeyhe yevmiye dört akçe, aşçıya yevmiye dört akçe ve yardımcısına bir akçe, fırıncıya yevmiye üç akçe ve yardımcısına bir akçe, kilerciye yevmiye üç akçe ve nakibe yevmiye iki akçe, kapıcıya yevmiye bir buçuk akçe, kâtime üç akçe tahsis edilmişti (Varak: D_07024_0001_00/ Poz No: 014-016). İmaretteki görevli kadro, görevleri ve özlük hakları belirtilerek kayıt altına alınmıştı. Eğitim öğretim faaliyetini yürüten Mustafa Paşa Mektebi ile ilgili; Evliya Çelebi, Seyahatnâme'de; *“Yetmiş yerde mektepleri var. Her cami kurbunda da bir mekteb mukarrerdir. Koca Mustafa Paşa Mektebi en meşhurdur”* şeklinde Üsküp'te her caminin yanında bir mektep bulunduğunu ve şehirde 70 adet mektebin olduğunu belirtmektedir. Seyyah'a göre mekteplerin en meşhuru Koca Mustafa Paşa Mektebi'dir. Zikredilen mektebe günlük üç akçe ile muallim ve iki akçe ile halife olan Mustafa, kendi isteği ile görevini bırakmış, muallimlik ve halifelik görevi Üsküp kadısı Veysi'nin arziyle Derviş'e verilmişti (Kul, 2013: 53).

Gazi Mustafa Paşa'nın Üsküp'teki imaretinin şeyhliğine günlük altı akçe ile Mustafa Halife'nin bu görevi yürüttüğü defterde kaydedilmiştir. Mustafa Halife'nin ölümü üzerine yerine aynı şartlara haiz Mehmed Halife'nin atanmasına dair Bâbüssaade Ağası Hâcı Abdullah Ağa'nın arzıyla 27 Nisan 1707 tarihinde kendisine fermanla tevcih buyrulmuştu (BOA, C_BLD_140_6977, 24 M. Sene 1119/ 27 Nisan 1707).

Üsküp'te Gazi Mustafa Paşa imaretinde yevmiye altı akçe ile Şeyh-i İmaret günlük dört akçe, ser-tabbah (baş aşçı), yevmiye dört akçe şâkird-i tabbah (aşçı yardımcısı) şeklinde yazılarak defterde kaydedilmiştir. Bu görevleri yürüten Murtaza kendi rızasıyla oğlu Ali adına feragat ettiğinden anılan görevlerin oğlu Ali'ye aynı şekilde Bâbüssaade Ağası Hasan Ağanın arzı ile 3 Mart 1727 tarihinde tevcih buyrulmuştu (BOA, İE_TCT_20_2202, 10 Receb sene 1139 / 3 Mart 1727).

Gazi Mustafa Paşa'nın Üsküp' teki imaretine Ali Halife'nin günlük altı akçeyle Şeyh-i İmaret olarak atanmıştı. Ali Halife'nin ölümü üzerine aynı şartlara haiz olan Murtaza Halife'nin anılan göreve atanması her yönüyle uygun görülerek ferman buyruldu (BOA, C.BLD_12_562, 1 Muharrem. Sene 1143 / 9 Şubat 1731).

Üsküp'teki Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfında günlük dört akçeyle Mehmed Halife mimar olarak kaydedilmişti. Adı geçen Mehmed Halife'nin ölümü zerine münhal bulunan ve her yönüyle münasip olan tevliyetiyetin Mustafa oğlu Osman'a tevcihi ve yedine berât-ı şerif-i âlişân sadaka ve ihsan buyurulması Bâbüüssade Ağası Ali Ağa'nın arzıyla 3 Nisan 1732 tarihinde fermanla tevcih buyrulmuştur (BOA, C_EV_551_27834, 17 R. Sene 1165 / 3 Nisan 732).

Merhum Gazi Mustafa Paşa'nın Üsküp'teki Camii şerifi vakfına kassam³ (Öztürk, 2001:579-582) olarak Mustafa'nın günlük beş akçeyle atanması hususu ile ilgili kayıt, deftere işlenmişti. Mustafa Halife'nin ölümü üzerine, münhal bulunan göreve İbrahim'in oğlu İsmail Halife'nin atanmasının her yönüyle uygun olduğuna dair Bâbüssaade Ağası Mustafa Ağa'nın 23 Ramazan 1187/ 10 Ekim 1773 tarihli arzıyla 24 Ramazan 1187/ 11 Ekim 1773 tarihinde fermanla tevcih buyrulmuştur (BOA, C_EV_173_8635, 24 R. Sene 1187/ 11 Ekim 1773).

Üsküp'te Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfı ve İmaretinde günlük altı akçe ile Kasım oğlu Mahmud Halife Şeyh-i İmaret olarak adı geçen defter-i hazine-i âmirede kaydedilmiştir. Mahmud Halife'nin ölümü nedeniyle münhal bulunan Şeyh-i İmaretî görevine büyük oğlu Mustafa'nın günlük altı akçeyle atanması hususunda Üsküp Kadısı'nın yazılı ve tasdikli kararı mucibince görev tevcih ve yedine müceddeden berat-ı şerif-i âlişan ihsan buyurulması Bâbüssaade Ağası Osman Ağa'nın arzıyla 25 Ocak 1791 tarihinde tevcih buyrulmuştur (BOA, C_EV_401_20313, 20 C.Sene 1205 / 25 Ocak 1791).

Gazi Mustafa Paşa'nın Üsküp'teki Vakf-ı Cami-i Şerif ve İmaret-i Âmire'ye Mustafa Halife'nin büyük oğlu Osman Halife'nin beş akçe günlükle kiler kâtipliği, on akçe günlük Karadağ Cabii ve altı akçe günlük vakıf olan koyunların cabii olarak defter-i hazine-i âmirede kayıt edilmiştir. Osman Halife'nin ölümü üzerine kendi oğlu Abdülbaki'nin her yönüyle bu göreve layık olduğu ve babasının yerine atanması ile ilgili Bâbüssaade Ağası Şerife Osman'ın gerekçeli arzıyla 6 Haziran 1792 tarihinde fermanla tevcih buyrulmuştur (BOA, C_BLD_24_1198, 15 Ş. Sene 1206/ 6 Haziran 1792).

Diğer Görevliler

Üsküp'teki Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfı ve İmaretî'nin günlük on akçeyle Yahya oğlu Mehmed duâ-gû⁴ (İpşirli,1994:541) olarak kaydedilmiştir. Adı geçen Mehmed'in vefatı üzerine açık bulunan yevmiye on akçeyle duâ-gû görevinin büyük oğlu Yahya'ya tevcihi ve yedine berât-ı âlişân sadaka ve inayet buyurulması Bâbüüssade Ağası Hacı Hasan Ağa'nın arzıyla 16 Nisan 1725 tarihinde fermanla tevcih buyrulmuştur (BOA, C_EV_554_27992, 13 Ş. Sene 1137 / 16 Nisan 1725). Üsküp'teki Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfında günlük üç akçeyle Seyfullah Halife'nin Türbedar olarak defter-i Hazinede kaydedilmiştir. Adı geçen Seyfullah Halife'nin ölümü nedeniyle münhal olan türbedar görevini yevmiye üç akçeyle Molla Ali Halife'nin her yönüyle müstahak olduğu görevin adı geçene tevcihi Bâbüüssade Ağası Mustafa Ağa'nın arzıyla 26 Haziran 1767'de tevcih buyrulmuştur (BOA, C_EV_448_22651, 28 N. Sene 1181/ 26 Haziran 1767).

Üsküp'teki Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfı ve İmaretinde günlük on akçeye Ahmed Halife oğlu İsmail Halife'nin berâ-yı vekil-i harç ve günlük on akçe ile berâ-yı duâ-gû babadan kalma görevlerini, mütevellî el-Hac İslam Halife ibn-i Yusuf inhası ve

³ Osmanlı uygulamasında miras davalarında bizzat dava mahaline giderek gereklilik katı yapıp hitlaf hakkında vardığı sonuca göre davayı hükme bağlayan ve mirası varisler arasında taksim eden şer'i memuru ifade etmektedir.

⁴ Dua eden duacı anlamındaki bu terim tekke, zaviye ve vakıflarda zikrin veya ayinin sonunda dua etme ve ettirme ile görevli kişilere denir. Bunlarda iyi ahlak ve dürüstlük en başta aranan şarttır. Bu şartlara aykırı davranışların ödeneği derhal kesilir.

Bâbüssaade Ağası Osman Ağa'nın yazılı arzı ile adı geçen Hazine-i Âmire Defterinde not düşülen beratı mevcuttur. İsmail Halife'nin uhdesinde bulunan adı geçen görevleri kendi rızasıyla Abdullah Halife'ye devretmiştir. Anılan görevlerin Abdullah Halife kullarına tevcih ve yedine berat-ı âlişân ita buyurulması hususunda Bâbüssaade Ağası'nın yazılı arzıyla 6 Mayıs 1795 tarihli fermanla tevcih buyruldu (BOA, C_EV_244_12173_1, 16 Ş. Sene 1209/ 6 Mayıs 1795).

Merhum Gazi Mustafa Paşanın Üsküp'teki camii şerif vakfı ve imaretinde, -Seyyid Ahmed oğlu Es-Seyyid Hacı Mehmed Halife, na'at-han,⁵(Özcan,2006:438-439) cüzhan ve mu'arrif yevmiye 6 akçe, (bera-yı na'at-han günlük 2 akçe, bera-yı cüzhan, günlük 1 akçe bera-yı mu'arrif, yevmiye 3 akçe) bu görevleri ifa ettiği defterde kaydedilmişti. Es-Seyyid el-Hac Mehmed Halife kendi rızasıyla Murad oğlu İsmail Halife adına feragat etmiştir. Ancak devir yedinde olan beratı zayi olduğundan ilgiliye beratının tevcihi ve yedine müceddeden berat-ı âli ita buyurulması hususu Üsküp Naib-i Mehmed Salih Efendi ve Bâbüssaade Ağası Salih Ağa'nın 21 Haziran 1811 tarihli arzlariyle fermanla tevcih buyurulmuştur (BOA, C_EV_321_16304, 25 R. Sene 1234/ 22 Ocak 1819).

Üsküp'te Merhum Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfı ve İmaretinde Ömer Halife'nin feragati sonucu Seyyid Mehmed oğlu Es-Seyyid Abdullah Halife'ye yevmiye altı akçeyle na'at-han ve cüzhan ve mu'arrif (bera-yı na'at-han yevmiye 2 akçe, bera-yı cüzhan, günlük 1 akçe, Bera-yı mu'arrif, günlük 3 akçe) vazifeleri Üsküp Kadısı Mehmed Nurettin Efendi'nin mutabakatı ve Bâbüssaade Ağası Feyzullah Ağa'nın 21 Z. Sene 1220 / 11 Mart 1806 tarihli tasdikliyle defterde kayıtlıdır. Seyyid Abdullah Halife kendi rızasıyla anılan görevlerden feragat ettiğinden, münhal bulunan göreve aynı yevmiyeyle Seyyid Ahmed oğlu Es- Seyyid Mehmed Halife'nin atanması ile ilgili Üsküp Naibi Mehmed Salih Efendi mühürlü mutabakatı ve Bâbüssaade Ağası Salih Ağa'nın 22 Haziran 1811 tarihinde ilgiliye bu görevin tevcihi ve yedine müceddeden berat-ı âlişân ita buyurulmuştur (BOA, C_EV_420_21269, C. Sene 1226 / 22 Haziran 1811).

Defteri hazine-i amirede, Üsküp'te Merhum Gazi Mustafa Paşa'nın Üsküp'teki camii şerif vakfı ve imaretinde Mustafa Halife ihlas-han günlük beş akçe, azad edilmiş olan Murtaza oğlu Mustafa vâkif, yevmiye on akçe, Mustafa kızı Hatice Hatun duâ-gû, yevmiye beş akçe, Süleyman Halife ihlas-han, yevmiye on akçe olarak kayıtlıdır. Murtaza oğlu Mustafa öldüğünden ukdesinde ki on beş akçe yevmiyenin büyük oğlu Ali Halife'ye, Mustafa kızı Hatice Hatun öldüğünden, yine azad edilmiş ve evlad-ı utekadan Mustafa oğlu Mehmed Halife'ye ve yine vakf-ı mezkûrdan almak üzere günlük on akçe vazife ile duâgû görevine mutasarrif evlad-ı utekadan Murtaza oğlu Süleyman vakıf yedinde olan beratın verilip, zikredilen on akçesi kendi rızasıyla birader zadesi Mehmed Halife'ye devretmiştir. On beş akçeye Mustafa oğlu Ali Halife'ye ve yirmi akçesinin zikredilen Mustafa oğlu Mehmed Halife'ye uhdelerine ayrı ayrı berat verilmek babında mütevellî-i vakf olarak karar verilmeleri için her yönüyle münasip oldukları, berat-ı şerif-i âlişân için Bâbüssaade Ağası Mustafa Ağa'nın arzıyla 1 Mayıs 1769

⁵ Hz. Peygamber için kaleme alınmış methiyeleri Türk musikisi makam, usul ve kaideleri çerçevesinde irticalen ve beste ile okuyan tekke, Mevlevihane ve camilerde na'thanlığın bir meslek haline geldiği vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır.

fermanla tevcih buyrulmuştur (BOA, C_EV_383_19433, 29 Z. Sene 1182/ 1 Mayıs 1769).

Vakıf İdarecileri

Vakfin görevlerini yerine getirmesi noktasında mütevellinin dahi sorumlu olduğu ve vakfin belirlenen kuralların dışına çıkarak başına buyruk hareket edemeyeceği vakfiyede belirtilmiştir. Mustafa Paşa Vakfiyesi'ne göre; vakfin mütevellisi vakıfta herhangi bir haksızlık, yolsuzluk, adaletsizlik vb. şeyler yaparsa imam, müezzin, hatip ve diğer görevliler mütevelliyi mahkemeye verme hakkına sahiptirler. Kadı vakfiyenedeki şartları göz önünde bulundurarak, durumu karara bağlar ve gereğini yapar (Dede, 2015:103).

Günlük üç akçe ile cabilik vazifesini yerine getiren Mustafa'ya Abdi müdahale etmişti. Vazifesindeki başarısı dikkate alınan Mustafa, kadının arzıyla tekrar cabilik görevine getirilmişti (Kul, 2013:193). 1060/1650'de vakfin nezaret ve tevliyeti Mustafa üzerindeyken başkasına verilmişti. Nezaret ve tevliyetin verildiği kişinin ölümü üzerine Mustafa kendisine verilmesini rica etmiş, tevliyet ve nezaret görevi tekrar ona verilmişti. Bu tayinden yaklaşık bir buçuk yıl sonra Mustafa görevden alınmış, bir başka Mustafa, Babü's-saade Ağası Mehmed'in arzı ile tevliyete getirilmişti (Kul, 2013:193).

Müteveli Mustafa yerine "...vakf-ı mezbûrun suyolların vesâir meremmâta muhtaç olan mahallerin ta'mir edüb ve imâret-i âmiresin bütûn sene işledüb ve vakf-ı şerîfin umûrunda istikâmet üzere mecd ü sa'î olmak..." şartıyla Mehmed tayin edilmişti. Mehmed göreve başlamadan önce kabul ettiği şartlardan vakfin suyollarını ve tamire ihtiyaç duyduğu yerleri tamir etmemiş, imareti işletmekte usulsüzlük yapmıştı. Üsküp sakinlerinin durumu haber vermeleri üzerine görevden uzaklaştırılmış, Mustafa mütevelliliğe yeniden atanmıştı (Kul, 2013:193).

Üsküp'te gözetimim olan Merhum Gazi Mustafa Paşa'nın evladı cariyelerinde olan Mehmed kızı Ayşe adında bir hatun fakir ve geçim darlığı çekmekteydi. Evladı utekadan olması ve her bakımdan müstehak olduğundan, Merhum Gazi Mustafa Paşa'nın evkafı mahsulün fazlalığından günlük dört akçe vakıf vazifesi verilmesine ve merkume cariyelerine tevcih ve inayet ve yeniden mahalline kayd ve yedine berat-ı âlişân sadaka buyurulması ile ilgili Bâbüssaade Ağası Mahmud Ağa'nın arzıyla 10 Ekim 1702 tarihinde ferman tevcih buyrulmuştu (Kul, 2013:193).

Üsküp'teki Gazi Mustafa Paşa Vakfının evladı utekasından Abdülbaki günlük yirmi beş akçeyle müteveli beratını 23 Haziran 1691 tarihinde almış olduğu deftere kaydedilmiştir. Adı geçen müteveli Abdülbaki 15 seneden fazla günlük yirmi beş akçe ve meşruiyet üzere görevini ifa ederken düşman istilası sebebiyle Hersek, Koca ve Gayruhu'daki vakfin akarları harap olmuş, gereği gibi tamirine özen gösterilmemiştir. Ayrıca evlâdiyât ve meşrutiyet meçhul bazı kimseler vakfin mallarına musallat olmuştur. Böylece vakıf görevini ifa edemez hale gelmiştir. Defterde adı kayıtlı olan Abdülbak'ın yirmi beş akçeyle yeniden yedine berat-ı âlişân sadaka buyrulup Abdülbaki'nin şer'an azli icap etmediğinden kaydı bozulmayıp mahalline kaydedilmesi Bâbüssaade Ağası Mahmud Ağa'nın arzıyla 14 Mart 1703 tarihinde tevcih buyrulmuştur (BOA, C_EV_556_28061, 25 Ş. Sene 1114 / 14 Mart 1703).

Üsküp'te Merhum Mustafa Paşa Vakfının Kırçova evkafı ile Merhum İsa Bey'in Üsküp'teki bazı köylerdeki evkafından 1116-1117 senelerine ait cizye-i Gebran'dan 500'er akçe, bundan rızıklanan mütevellî Süleyman'ın isteği üzerine, yazılan ödeme emrinde; İstanbul cizyesi malından Bosna muhasebesince ödenmesi hususunda 31 Mart 1705 tarihinde arz yazılmış. 24 Nisan 1705 tarihli fermanı şerif gereğince; Baş Halife-i Cizye Mehmed tarafından 10 Mayıs 1705 tarihinde mahsup edilmişti ⁶ (BOA, İE_EV_39_4476, 29 Za. Se ne 1116 / 25 Mart 1705).

Üsküp'te bulunan Gazi Mustafa Paşa Vakfına dâhil edilmiş olan Hersek sancağının Çaniçe kazasındaki vakfın mütevellisi olan Hacı Ahmed vakfın hâsıl olan mahsulatını kendi özel giderlerine harcamış ve cami-i şerifin harâb olan mahallerin tamir etmeyip bir kaymakam-ı mütevellî tayin etme gerekli olduğu bildirilmişti. Bu nedenlerden dolayı Hacı Ahmed yerine, bağlılığında şüphe olmayan Mehmed Ağa'nın, Bâbüssaade Ağası Hâcî Mustafa'nın arzıyla 12 Ocak 1712 tarihli fermanla tevcih buyrulmuştu (BOA, İE_EV_64_6959, 3 Z. Sene 1123 / 12 Ocak 1712).

Sultan III. Ahmed'in tuğrası bulunan 17 Ra 1125/3 Nisan 1713 tarihli berat kaydında: Üsküp'teki Merhum Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfı ve imaretinin hüccet-i şer'iyeye mucibince Merhum Gazi Mustafa Paşa'nın neslinden gelen Mustafa oğlu Murtaza'ya, günlük on akçe verilmesi uygun görülmüştür ⁷ (BOA, C_EV_428_21669, 23 Ca. Sene 1133 / 22 Mart 1721).

Adı geçen vakfın, Bâbüssaade Ağası'nın nezaretlerindeki küçük evkaf muhasebesinde kayıtlı Gazi Mustafa Paşa Cami-i Şerifi ve İmaret-i âmireleri Evkafı'nın vakfiyesine işlenmiş, Mustafa oğlu Murtaza kulları vâkıf-ı merhumun evlâd-ı utekâsından olup her yönüyle merhamet olup vakfın gelirinden vazife tevcih, deftere kaydettirilmesi ve yedine berât-ı âlişân sadaka ve inâyet buyrulmak ricasıyla 27 Eylül 1713 tarihinde tevcih edilerek kaydedilmişti (BOA, İE_EV_64_6990_1, 7 Ra Sene 1125 / 27 Eylül 1713).

Üsküp'teki Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfının günlük on akçe ile Karadağ cabiliği görevini yürüten ve anılan defterde kaydedilmişti. Mehmed Halife öldüğünden münhal bulunan Karadağ cabiliğine büyük oğlu Halil'in her yönüyle bu görevi yürütmeye uygun olduğu olduğundan, kendisine tevcih ve yedine berât-ı âlişân sadaka ve inâyet buyrulması için Bâbüssaade Ağası Hasan Ağa'nın arzıyla 18 Nisan 1720 tarihinde fermanla tevcih buyrulmuştu (BOA, İE_EV_42_4830, 9 Ca. Sene 1132 / 18 Nisan 1720).

Üsküp'te Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfında evlad-ı uteka'dan Mustafa oğlu Murtaza yevmiye on akçeyle vâkıf vazifesini yürüttüğü defterde kaydedilmişti. Adı

⁶ 1116 senesinde 5000 akçe, 1117 senesinde 500 akçe....

⁷ Üsküp'te vaki merhum Gazi Mustafa Paşa Camii ve İmaret-i Evkafı'nın vakfiye-i mamulün-bihâsı mucebince bâ-hüccet-i şer'iyeye evlad-ı utekâsından işbu râfi'-i tevki'-i refi'ü'-ş-şan-ı hakanî Murtaza bin Mustafa vâkıf-ı merhumun evlad-ı utekâsından olup ve mahall-i merhamet olmakla galle-i vakıfından yevmî on akçe vazife verilip mahalline kayd ve berat-ı âlişânı verilmek recasına nazır-ı vakf olan iftiharü'l-havass ve'l-mukarrebîn mu'temedün mülükü's-selâtin bilfiil Bâbüssaadetim Ağası Süleyman Ağa dâme uluvvehu arz etmeğin mezid-i inayet-i pâdişâhânem zuhura getirip ağa-yı müşarünileyhin arzı mucebince tevcih ve mahalline kayd edip bin yüz yirmi beş senesi Rebiülevvelinin yedinci gününden verilen ruus-ı hümayunumla bu berat-ı hümayunu verdim ve buyurdum ki, mezbur Murtaza bin Mustafa varıp tayin olunan yevmî on akçe vazifesin evkaf-ı mezbur mahsulünden mütevellisi yedinden alıp mutasarrıf ola. Şöyle bileler, alamet-i şerife itimad kılalar...

geçen kişi kendi rızasıyla uhdesindeki görevi evlad-ı uteka-yı vâkıfdan büyük oğlu Mustafa'ya devretmişti, Bâbüssaade Ağası Hasan ağanın arzıyla 22 Mart 1721 tarihinde tevcih buyruldu(BOA, C_EV_428_21669, 23 Ca. Sene 1133 / 22 Mart 1721).

Üsküp'te Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfı ve İmaretinde yevmiye on akçe ile Ahmed Halife Karadağ Cabii⁸ (İpşirli, 1992:529-530) olarak anılan defterde kayıtlıdır. Kendi rızasıyla uhdesinde bulunan Karadağ Cabiliğini Mehmed Halife'ye devretmektedir. Mehmed Halife'nin günlük on akçe ile anılan görevin kendisine tevcihini ve yedine berât-ı âlişân sadaka ve inâyet buyurulması Bâbüssaade Ağası Süleyman Ağa'nın arzıyla 24 Haziran 1723 tarihinde tevcih buyrulmuştur (BOA, İE_EV_41_4720, Selh-i C. Sene 1125 / 24 Haziran 1723).

Üsküp'te Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfı ve İmaretinde günlük on akçeyle, Hacı Ömer oğlu Mustafa Efendi'nin kâtib, günlük on akçeyle, vekil-i harc olarak vazifeli olduğu defterde kaydedilişti. Hacı Ömer oğlu Mustafa Efendi'nin ölümü üzerine bu görevlerin münhal kalmaması ve her yönüyle de müstahak olmaları nedeniyle oğulları Abdalbaki, Süleyman ve Yahya'nın Üsküp Kadısı Muhammed Efendi ve vakf'ın mütevellî heyetinin yazılı beyanları mucibince müteveffâ pederlerinden bu görevlerin tevcihi ve yedlerine iştiraken berât-ı şerif-i âlişân sadaka ve ihsân buyurulması Bâbüssaade Ağası Mustafa Ağanın arzıyla 29 Mayıs 1762 tarihinde tevcih buyrulmuştur (BOA, C_EV_598_30161, 6 Za. Sene 1175 / 29 Mayıs 1762).

Merhum Gazi Mustafa Paşanın Üsküp'teki Camii Şerif ve İmaretinin Vakfı olan Avlonya cabiliğini on akçe, Nevesin cabiliğini altı akçe yevmiye ile Ahmed Halife'nin oğlu Ali Halife'nin atanma beraatı defterde kaydedilmiştir. Ali Halife'nin ölümü üzerine, İbrahim Halife'nin oğlu Ali'nin Avlonya ve Nevesin cabiliklerini aynı yevmiye ile yürütmesi için her bakımdan uygun olduğuna dair Üsküp Naibi Mehmed Sâlih Efendi'nin mutabakatı ve Bâbüssaade Ağasının arzıyla 8 Şubat 1809 tarihli fermanla tevcih buyrulmuştur (BOA, C_BLD_26_1252, 22 Z. Sene 1223/ 8 Şubat 1809).

Merhum Gazi Mustafa Paşa'nın Üsküp'teki Camii şerif vakfı ve imaretinde günlük beş akçe ile Ali oğlu Mehmed Halife Mora Cabisi Bâbüssaade Ağasının yazılı arzı ile adı geçen Hazine-i Âmire Defterinde şerh edilmiş beratı mevcuttur. Adı geçen Ali oğlu Mehmed Halife kendi rızasıyla mutasarrıfı olduğu cibayeti kendi rızasıyla Mahmud oğlu Emin Halifeye devretmiştir. Ancak beratının zayii olması ve ilgilinin de talepte bulunmaması nedeniyle düzenlenmemiştir. Adı geçen cibayetin günlük beş akçe ile ilgili tevcihi ve yedine müceddeden berat-ı âli ita buyurulması ile ilgili arzıyla 2 Mayıs 1836 tarihli fermanla tevcih buyrulmuştur (BOA, C_EV_229_11447, 2 Ca Sene 1231/ 2 Mayıs 1836.). Avlonya, Mora ve Nevesin kazalarına cabilerin atandığı kayıtlarda açıkça görülmektedir. Bu da Mustafa Paşa Vakfının geniş bir alana yayıldığını ortaya koymaktadır.

⁸ Mal ve harç toplamak anlamına gelen Arapça cebee kökünden türetilmiştir. Osmanlılarda erken dönemden itibaren daha çok vakıf gelirlerini toplayan görevliler için kullanılmıştır.

Mustafa Paşa Camii

Şehrin yukarı kesiminde ve kalenin doğusundaki yamaç üstünde, büyük kubbeli revaklı bir camidir. Kapı kemeri üzerinde bulunan Arapça kitabeye göre cami, 898/1492'de Mustafa bin Abdülkerim tarafından yaptırılmıştır. Evliya Çelebi'de bu cami hakkında; *"Kal'a önünde Koca Mustafa Camii'nin tarihi 890 fi sene tis'in ve semane mie"* şeklinde bir kayıt vardı. Bu cami, özenle inşa edilmiş, bilhassa kapısı, mihrab ve minberi bakımından dikkat çekmektedir. Mustafa Paşa Camii, plan ve üst yapısı bakımından döneminin mimarisine uygun olup, üç kubbeli son cemaat yerini tek büyük kubbenin örttüğü kare bir mekân takip etmektedir. Bu cami, Osmanlı mimarisinin merkez kubbeli yapılarına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Birçok defa tamir gören cami, bugün hala hizmet vermektedir (Kul,2013:192; Ayverdi,1965:157; Çelebi,V:556;Eyice,1963: 22). XV. yüzyıl Osmanlı mimarisine uygun tip projeye inşa edilmiştir. TİKA tarafından 2007 yılında başlatılan kapsamlı restorasyon çalışmaları 2011 yılında tamamlanmıştır. Ortak tarih ve kültürel mirasın en güzel örneklerinden biri olan Mustafa Paşa Camii'nin korunmasına yönelik işbirliği sürdürülmektedir.

Camii Şerifte, hatibe cuma günleri hutbe okumasına ve hatiplik için günlük dört akçe camiinin vakfında olan evde ikamet etmesini, fakih, sâlih ve âlim olmak şartıyla imama günlük beş akçe ve camiinin vakfında olan evde ikamet etmesini, iki müezzinin her birine günlük dört akçe verilmesi ve bunlarında cami vakfında olan evlerde ikamet etmelerine, altı hafıza aş-ı şerif okumalarına karşılık ser mahfel olana üç akçe, diğer beşine birer akçe, Mu'arraf' e dua ve tavsif ve tarifine karşılık yevmiye iki akçe, ehli Kuran'dan on nefer cüzhan cuma günleri dışında öğle vaktinde camide hazır olmaları ve her biri bir cüz okumaları, üç günde Peygamber Efendimiz'in ruhuna bir hatmi şerif bağış eylemeleri karşılığında her birine günlük birer akçe, kürsü hana günlük bir akçe, kayımlık için bir akçe ve camide kayıma ayrılan evde kalmasına, bakım, onarım için görevli mimara iki akçe, ferraşa (hizmetçi) bir akçe, camide yanan çerağ yağı için günlük bir akçe, ferş-i camii ve imaret için bir akçe tahsis edilmiştir (Varak: D_07024_0001_00/ Poz No: 012-014). Caminin günlük kırk üç akçe görevlilere ve hizmetin ifasına harcandığı görülmüştür.

Mustafa Paşa Camiinde günlük bir akçe ile cüzhânlık vazifesini yerine getiren Ahmed hizmetini terk etmiş, vazifenin boş kalmaması için kadı olaya el atmış ve Mustafa'yı göreve atamıştı (Kul, 2013:192).

Üsküp'teki Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfında günlük on beş akçeyle Mahmud oğlu Halil Efendi Hatib olarak defterde kaydedilmiştir. Adı geçen Halil Efendi'nin ölümü nedeniyle münhal bulunan Hatiplik görevine günlük on beş akçeyle

büyük oğlu Mehmed her bakımdan bu göreve müstahak olduğunu, tevliyetin tevcihi ve yedine berât-ı âlişân sadaka ve inayet buyurulması Bâbüüssade Ağası Ahmed Ağa'nın arzıyla 5 Nisan 1732 tarihinde tevcih buyurulmuştu (BOA, C_EV_498_25153_1, C_EV_498_25153_3, 9 L. Sene 1144 / 5 Nisan 1732).

Üsküp'teki Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfında günlük on akçeyle Abdülhalim Halife'nin duâ-gû olarak defterde kaydedilmişti. Yevmiye on akçeyle duâ-gû vazifesine mutasarrıf olan Abdülhalim Halife kendi rızasıyla uhdesindeki görevini Muslı kızı Hanife Hatun cariyeleri adına feragat etmektedir. Adı geçen kullarına tevcih ve yedine berât-ı âlişân sadaka ve inayet buyurulması Bâbüüssade Ağası Hacı Hasan Ağa'nın arzıyla 17 Şubat 1759 tarihinde tevcih buyurulmuştur (BOA, C_EV_568_28661, 19 Ca. Sene 1172 / 17 Şubat 1759).

III. Mustafa'nın tuğrası bulunan 1177/1764 senesi başka bir Osmanlı arşiv kaydında da Gazi Mustafa Paşa Camii Vakfı için yapılan atama kaydını görmek mümkündür. Vakıf camiinde günlük yirmi beş akçe ile görevli olan vaiz Ali Efendi vefat etmesi dolayısıyla vakıf camiinin vaizlik görevine Şeyhülislam Dürrizade Mehmed Efendi'nin de onayıyla Yahya bin Mehmed Efendi getirilmiştir (BOA, C_MF_165_8204, 28 Şevval 1177/30 Nisan 1764).

Beratta; daha sonra Üsküp'te Merhum Gazi Mustafa Paşa Cami-i Şerifinin evkafı mahsulünden almak üzere yevmi beş akçe vazifeyle Vaiz olan Ali Efendi vefat ettiğinden münhal bulunan bu göreve Mehmed oğlu Yahya'ya tevcih olunup yedine berât-ı şerif-i âlişânım verilmesi ile ilgili Şeyhülislâm Mevlana Dürrizade Mustafa Efendi'nin muvafakati ve Bâbüssaadet Ağası Mustafa Ağa'nın arzıyla 30 Nisan 1764 tarihinde berati hümayun verildiğini belirtmektedir.

Üsküp'teki Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif Vakfında günlük beş akçeyle, Üsküp'teki Gazi İsa Bey Camii Şerif Vakfında yevmiye beş akçeyle Vaiz olarak görevlendirilmesi ilgili defterde kaydedilmişti. Vâiz olan Mehmed oğlu Yahya Efendi uhdesinde olan görevi kendi rızasıyla Süflâ oğlu Mustafa Efendi'ye bırakmıştır. Tevcih buyurulması ile ilgili Şeyhülislam Dürrizade Mustafa Efendi'nin muvafakatiyle vazgeçilen görevin merkûma tevcih ve ihsan buyurulması Bâbüüssade Ağası Mustafa Ağa'nın arzıyla 28 Mart 1765 tarihinde tevcih buyurulmuştur (BOA, C_MF_69_3416, 5 Ş. Sene [11]78 / 28 Mart 1765).

Merhum Gazi Mustafa Paşanın Üsküp'teki Cami-i Şerif Vakfı ve İmaretinde yevmiye on beş akçe ile Mehmed Halife oğlu Hüseyin Halife'nin Hatip olarak Defteri Hazine-i Amire de kaydedilmiş. Hüseyin Halife öldüğünden dolayı yeri fazla münhal kalmaması ve her bakımdan bu göreve layık olan oğlu Feyzullah Halife'nin atanması hususunda 22 Ocak 1819 tarihinde fermanla izni hümayun buyurulmuştu ⁹ (BOA, C_EV_252_12753_1, C_EV_252_12753_3).

Merhum Gazi Mustafa Paşanın Üsküp'teki Vakf-ı Camii Şerif ve İmaretine Hüseyin Halife'nin oğlu Mehmed'in günlük iki akçeyle şadırvani olarak görevlendirmesi ile ilgili kayıt defterde işlenmiştir. Mehmed'in ölümü üzerine münhal olan görevin aksamaması ve aynı şartlara haiz müteveffanın oğlu Feyzullah Halife'nin atanması

⁹ Üsküb Naibi Mehmed Salih Efendinin tasdiki ve Bâbüssaade Ağası Mustafa Ağanın arzıyla ilgiliye tevcihi ve yedine müceddeden berat-ı âli ita 25 R. Sene 1234/ 22 Ocak 1819

hususunda Üsküp Naibi Mehmed Sâlih Efendi'nin tasdiki ve Bâbüssaade Ağası Mustafa Ağa'nın arzıyla 20 Mayıs 1819 atanmasına ferman buyrulmuştur (BOA, C_BLD_61_03027, 25 R. 1234/ 20 Mayıs 1819).

Vâkıfa Ait Koyunlar ve Kışlaklar

Selanik sancağı mutasarrıfına, Avrethisarı ve kadılarına hüküm ki, Üsküp Naibi Mevlana Abdülfettâh Divan-ı Hümâyûn'a arz göndermiştir. Üsküp'te Merhum Gazi Mustafa Paşa Camii Şerif ve İmaretinin vakfı mülkiyetinde olan Selanik sancağındaki Avrethisarı kazası sınırında malum vakfın koyunlarının kışlağı olan yerin hududu şu şekildedir:

Hacı İsa Köprüsü'nden Kuruca Yağan'a, Mehmed Ağa ve Ahmed Ağa evleğinden Dikilitaş ve İncirlik'e, oradan dereye kadar uzamaktadır. Öte tarafta Tevsili Karyesi toprağı hududu, Dikilitaş'a, Çavuş Tarlası'ndan İnceyol ile Soğanlık aruğuna kadar olan araziye kapsamaktadır. Ayrıca bu kışlak Eyüp mezrasına oradan Ferat Değirmeni'ne kadar uzamakta, oradan da hududun başlangıcından Hacı İsa Köprüsünde son buluyor ki, kışlak tabir olunan arazi Padişah tarafından Mustafa Paşa'ya temlik edilmiştir. Bu kışlak, adı geçen vakfın mütevellisi ve evladı utekadan Murtaza oğlu Süleyman'dır. Bazı kimseler haksız bir biçimde bu araziye işgal etmiştir. Süleyman seferde bulunduğu için, bu vakıf arazisini işgalcilere karşı koruma ve onlarla mücadele etme imkânı yoktur. Defterhanedeki kayıtlara göre Selanik'e bağlı Avrethisarı'nda vakfın çitlik, neferan, mahsülü, çiftgendüm, kışlak otlasının toplam öşrü on iki bin sekiz yüz otuz akçedir ve adı geçen koyun kışlağı vakfa aittir. Fiili durumun bertaraf edilmesine dair emr-i şerifin verilmesi buyrulmuştur.

Hazine-i âmiremde saklı olan Küçük Evkâf Muhasebesi Defterleri'ne göre, Bâbüssaade Ağası nezaretindeki evkaftan Rumeli'de Üsküp müteveffâ Gazi Mustafa Paşa Cami-i Şerif ve İmaret-i Âmiresi evkafının mütevellisi Murtaza oğlu Mustafa vakf mallarının haksız gasp edilmesi ile ilgili mahkemeye şikâyette bulunur. Bu şikâyetnamede, Murtaza oğlu Mustafa, vakfa ait koyunların Mustafa Paşa Vakfının mülkiyetindeki Selanik sancağı Avrathisar kazasına tâbi Avrathisar karyesi hududlarında buluna kışlağa getirildiği, ancak ilgili kışlağın haksız bir biçimde işgal edildiğini beyan etmiştir. Şikâyet dilekçesinin devamında, Defter-i Hakani Ziraatına aykırı şekilde birkaç seneden beri buradaki vakfa tamamen haksızlık edildiğini, bu şikâyet dilekçesinin hüccet-i şer'îye mucebince yapıldığını belirtir. Şikâyete konu edilen vakfın malları, Selanik sancağında Avrethisarı nahiyesinde Selanik'e tâbi nefsi-i Avrethisarı yazılı mahalde çiftlik, neferan; mahsul-i çift ve kendüm ve kışlak otlasının toplam öşürü defter-i mahsulde yazılmıştır.

Selanik sancağına arpalık mutasarrıf olup muhafazasına memur olan Vezir Hüseyin Paşa ile vakfın mütevellisine ve Avrethisarı kadısına hitaben fermân-ı âlî gönderilir. Mustafa Efendi de mübaşir olarak tayin edilir. Adı geçen kazanın kadısı ile meclis-i şer'in birlikte yürüttükleri tahkikata göre, Üsküp'te medfun Kara Mustafa Paşa'nın Cami-i Şerif ve İmaret-i evkafı mütevellisi olan Üsküp sakinlerinden Müftüzade demekle ma'rûf Mustafa oğlu Abdülbaki, meclis-i ma'kudda karye sakinlerinden Hâci Ali zâde, Ali Çelebi, Mustafa oğlu Süleyman, Sâlih oğlu Mehmed, Yunus oğlu Sâlih kişiler ile gayrimüslim reayadan İstani veled-i Karaca ve Gogo veled-i Kıra ve Yiyo

veled-i Hasuman ve Angeli Hırsto Dastani veled-i Kire adında zimmiler karye-i mezbûre zabiti Osman Ağa huzurunda dava edilmiştir.

Mahallinde halka sorulduğunda; bu arazinin müteveffanın ba'de't-temlik vakf eylediği malumumuz değildir. Bu nedenle Avrethisarı'na tâbi karye-i Alihocalar sakinlerinden Muslı oğlu Ahmed, Mahmud oğlu Muzaffer, İsa Dede, Mustafa oğlu Mehmed, Mehmed oğlu Mustafa, Yusuf oğlu Osman Dede, Postil karyesi sakinlerinden, İbrahim oğlu Ömer, İbrahim oğlu Ahmed, Veli oğlu Durak Dede ve Üsküp sakinlerinden Mehmed oğlu Ali Efendi, Hüseyin oğlu Mehmed ve Maksûd, Osman oğlu Hüseyin ve Selanik sakinlerinden Mehmed oğlu Ahmed ve Ek karyesi sakinlerinden Mehmed oğlu Hamza Ağa ve Virlanca Karyesi sakinlerinden Mahmud oğlu Musa Hoca, Mustafaoğlu İsa Dede ve Mehmed adındaki şahıslar mecliste hazır olmuşlar. Kadı tarafından kendilerine davalı yer hakkında sorulduklarında: Haaddi zatında hududları belirtilen kışlak yerinin Padişah tarafından Merhum ve Mağfur Mustafa Paşaya temlik edildiği, o da kendi vakıf koyunlarının otlağı olarak vakıf eylediği, iki yüz seneden beri koyunlar, ilgili arazinin otundan ve suyundan istifade etmiştir. Biz bu hususa bu minval üzere şahitleriz ve şehadet dahi ederiz deyip her biri eda-yı şehâdet-i şer'î eylediklerini belirtmişler.

Görülen davada, görevliler, şahitler ve orada ikamet edenlerin müşahedeleri sonucu vakfın sınırı şu şekilde çizilmiştir: Bu cihetle yukarıda sınırları çizilen ve vakıf koyunları için kışlak olarak vakıf kadimden bu ana gelince vakfiyet üzere cânib-i vakıfdan zabt ve vakıf koyunun otundan ve suyundan istifade ede gelmiş, hâlâ zikredilen kışlak anılan köylerin sınırları dâhilinde olmakla kendileri mutasarrıf olup vakfın koyununun dışında otlamasını men edilmiştir (BOA, C_EV_626_31591, 22 R. Sene 1190 / 6 Eylül 1776).

Vakıfla İlgili Ortaya Çıkan Sorunların Çözümlerini İçeren Hükümler

8 Şaban 1209/28 Şubat 1795 tarihli Nişan-ı Humayunda günlük on akçeyle duagu olarak vazifeli olan Esad oğlu Ahmed Halife'nin vefat etmesinden dolayı halifelik oğlu İsmail'e geçmiştir. Ancak Yusuf oğlu Hacı İslam adındaki bir şahıs hak sahibi İsmail'in öldüğünü söyleyerek görev için tevcih kaydını almıştır. Daha sonra yapılan araştırmada Hacı İslam adındaki şahsın yalan beyanda bulunduğu anlaşılmış, vakfın duagu vazifesi İsmail Halife'ye verilmiştir (_EV_244_12173_1, 8 Şaban Sene 1209 / 28 Şubat 1795).

Abdurrezzak ibni İsmail, Mustafa Paşa Camii'nde günlük on akçe ile mutasarrıf iken 15 Muharrem 1265/ tarihinde vefat etmiştir. Vefatından dolayı vakfın mutasarrıflık görevi boş kalmıştır. Vakıf, evlad-ı vakıf statüsünde olduğu için mutasarrıflık görevine ölen kişinin ailesinden birinin getirilmesi zorunluluğu bulunmaktaydı. Bundan dolayı görev Abdurrezzak ibni İsmail'in büyük evladından Mehmed Raşid'e tevcih edildiği ve diğer kayıtların silik ve düzgün tutulmaması nedeniyle, Defterhane-i Amire'den Gazi Mustafa Paşanın Üsküp'teki Vakfının kayıtları Defteri Hakaniden görülmesine ihtiyaç olduğuna dair 7 Ca Sene 1265/ tarihli talep edildi: Kırcova'nın tamamı ve bilcümle mahsultü hibe ve mülk olarak Merhum Mustafa Paşa'nın Üsküp'teki camii şerif ve imaretine şimdilik vakıf eylediği; Fî selh-i Ca. Sene 1265/ 17 Ekim 1849 tarihli kayıta

Mustafa Kani-mühürlü verilen cevapta dört bin dört yüz kırk sekiz akçe gelirin de vakıf adına kayıtlı olduğu bildirilmiştir¹⁰ (BOA, C_EV_179_8913_01, Fî selh-i Ca. Sene 1265/ 17 Ekim 1849). Kayıttan anlaşıldığı üzere; Mustafa Paşa Camii Vakfı ve İmaretini için başka yerlerden çeşitli yardımlar yapıldığı ve Kırçova kazasının hududundaki mahsulatların tamamı adı geçen camii vakfına hibe edildiği görülmektedir.

Evkafı hümayun müfettişinin tespitiyle İsmail Halife'nin oğlu Abdurrezzak'ın vefatı ve yerine Mustafa Raşit'e mütevelliliğin tevcihi uygun olduğunu, 1264/ 1848 senesinin martından şubatına kadar bir senelik muhasebesinin yeddi mütevellide tutulan bir yük 97350 kuruş fazlanın adı geçen vakfa akar mı satın alınmışdır, mahallinde mülk mü alınmıştır yoksa müteveli yedinde muhafaza mı edilmiştir? Fazlalıklar ne durumdadır, camii şerif ve imaret mamur mudur? Bu soruların cevabı için mahallinde yazılı bilgi istemek için tahrirat odasına, durumdan haberdar olmak üzere Mülhakat Zimmet Defterlerine zikredilen karar tafsilatlı şekilde bilgi verilmesi için fi 5 Z. Sene 1265/ 22 Ekim 1849 tarihli feranla buyurmuştur:

Verilen cevapta; adı geçen vakfın 920 / 1514 senesinde kurulduğu halen süreklilik arz ettiği ifade edilmiştir. 26 Z. Sene 1265/ 12 Kasım 1849 tarihli kayıttan ise: Gazi Mustafa Paşa Camii Vakfı ve İmaretine ait gelirin 1264 senesinde 206080,5 kuruş 42 para, giderinin ise 14727,5 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Vakıflar Müfettişi Seyyid Mehmed Saadeddin Efendi ile Nazır-ı Evkaf-ı Hümâyûnu Ali Şefik Beyefendi'nin 8 Z. Sene 1265/ 25 Ekim 1849 tarihine ait tasdikli raporlarında, giderden artan 191353,5 kuruş 42 paranın mühürlü ve imzalı olarak defterlerde kayıtlı olduğu ve vakıf muhasebe kayıtlarının uygun tutulduğu, 9 Ş. Sene 1265/ 28 Ağustos 1849 tarihli feranla tevcih buyurulmuştur.

11 Ş. Sene 1265/ 10 Eylül 1849 tarihli kayıttan ise; yarım hisse-i tevliyeteye mutasarrıf İsmail oğlu Abdurrezzak Halife'nin vefatı nedeniyle evlâd-ı vâkıfdan Mehmed Raşid Halife'ye tevcihine dair kayıtlarda tahrifat olduğunda Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişine durumun havale edilmesi arz olunmuştu. 13 Z. 1265/ 30 Ekim 1849 tarihli kayıttan Defteri Hakanide; Mehmed Raşid Halife'nin zikredilen yarım hisseye her bakımdan ehil ve müstahak olduğu için yarım hissenin verildiğine dair Üsküp Naibi Mehmed Elmes Efendi, mu'accelat müdürü Mehmed Emin Efendi, Edirne kadısı olan es-Seyyid Abdalbaki Efendi ibn-i es-Seyyid Mehmed'in ve o tarih de kazasker bulunan Abdurrahman bin Ali bin el-Müeyyid Efendi'nin mühürlü ve imzalı kaydı bulunmuştur. Ayrıca Defter Emini Mustafa Kani Bey'in daha önce zikredilen bir yük doksan bir bin üç yüz elli üç kuruş vakıf fazlasının yed-i mütevellide tutulduğu zimmet defterlerinden başkada muhasebe kaydının uygun tutulduğu feranla buyurulmuş. Bu kayıttan da görüldüğü gibi; Gazi Mustafa Paşa Camii ve imaretinin zengin bir vakıf olduğu görülmektedir. Gelir 206080,5 kuruş 42 para, gider ise 14727,5 kuruş artan: 191353,5 kuruş 42 para olarak hesaplanmıştır. Mühürlü ve imzalı olarak defterlerde kayıtlı olduğu, muhasebesinin uygun tutulduğu ve 1265/1849 tarihli feranda belirtilmiştir.

¹⁰ Ber-müceb-i hükm-i şerif ensab hazretleriçü baki mahsulatı vakf-ı mezbûr için tasarruf olunur. Ve yavesi ve kaçgun ve beytül-mal ve mal-ı gâib ve mâl-i mevkufe ve resm-i ganemi vakf için zabt olunur bulunmağın vech-i meşrûh üzere Defter-i Cedid-i Sultanî'ye ber-karar-ı sâbık kayd olundu.

1265/1849 tarihindeki kayıta İsmail oğlu Abdurrezak'ın vefatı dolayısıyla yerine oğlu Mehmed Raşid'in geçmesinin uygun olacağına karar verilmiştir. Üsküp naibi Mehmed Elmas Efendi, mu'accelet müdürü Mehmed Emin Efendi, Edirne kadısı Seyyid Abdalbaki Efendi ve Kazasker Abdurrahman Efendi gibi şahsiyetler de Mehmed Raşid Halife'nin yarım hisse için uygun olduğunu ve daha önce zikredilen bir yük doksan bir bin üç yüz elli üç kuruş vakıf fazlasının yed-i mütevellide tutulduğunu, zimmet defterlerinden başka muhasebe kaydının uygun tutulduğunu beyan etmişlerdir (BOA, C_EV_179_8913_03, 13 Z. 1265/ 30 Ekim 1849). Bu kayıtlar bize, vakfın müteveli, görevli ve gelir-gider kayıtlarının çok düzgün bir şekilde tutulduğunu ve yapılan itiraz ve tahkikatların belgelere dayalı tesbitlerle karar verildiğini bariz bir şekilde göstermektedir.

Yine başka bir kayıta da Murtaza adında hak gaspına uğrayan bir kişinin müracaatında: Kendisinin Gazi Mustafa Paşa Vakfının evlâdiyet ve meşruiyet üzere mütevellisi olup, vakıf mütevellisiyle uzaktan ve yakından ilgisi olmayan yabancı memleketlerden Mustafa adında bir kimsenin vakfa dâhil olmak için kendilerini rahatsız ettiğini ve vakıfta kargaşa çıkarttığını, durumun çevre kasabalardan da sorularak araştırılmasını ve gerçeğin açığa çıkarılmasını Üsküp Kadı'sından talep etmiştir (BOA, C_EV_219_10946, 24 Za. Sene 1265 / 11Ekim 1849).

1298/1881 tarihli vakıf kaydında Mustafa Paşa Vakfı Camii'nin avlusundaki şadırvanın bazı yerlerinin aşırı harap olduğu, suyunun akmadığı ve yapılan inceleme sonucu 23.950 kuruşa ihtiyaç duyulduğu beyan edilmiştir. Ayrıca adı geçen vakfın doksan iki senesi kaydına göre, muhasebesinde giderler çıktıktan sonra artan iki yüz altmış yedi bin dokuz yüz kırk kuruş gelir fazlasının olduğu, bu durumda vakfın anılan masrafı karşılamaya yeterli olduğu, zikrolunan 23950 kuruş doksan altı senesi gelirinden usulüne uygun yapılması ifade edilmiştir (BOA, ŞD_102_22_5, Fî 5 Rebülâhir sene [12]98 (22 Şubat sene [1]296) / 6-7 Mart 1881).

Verilen cevabi kararda: Evkafa sonradan katılmış Üsküp'te Gazi Mustafa Paşa Cami-i Şerifi havlusunda bulunan şadırvan tamire ihtiyaç duymaktadır. Onarılacak yerlerinin keşif özetinde yirmi üç bin dokuz yüz elli kuruş ödenek Üsküp Sancağı Meclis-i İdaresine yazılı olarak bildirildiği, zikrolunan vakfın doksan iki senesine mahsuben, muhasebesinde masraflar çıktıktan sonra artan iki yüz altmış yedi bin dokuz yüz kırk kuruş gelir fazlasının olduğu, yapılan araştırmada bin dokuz yüz kırk kuruşun mütevellilerine ödendiği, zikrolunan yirmi üç bin kırk kuruşun adı geçen vakfın doksan altı senesi gider çıkarıldıktan sonra artan gelirinden tamire ihtiyaç duyulan yerlerin onarımına harcanması açıklamalı olarak bildirilmiştir (BOA, ŞD_102_22_1, Evkâf 3 No: 62 ve 2 Ca. Sene 1298 / 2 Mayıs 1881).

Sonuç

Gazi Mustafa Paşa Vakfı Üsküp'te XV-XVI. yüzyılda kurulan ve yaklaşık 400 sene Balkanlarda hizmet veren önemli vakıflardan biri olmuştur. Balkanların belli yerlerine mührünü vurmuş olan bu vakıf müessesesinin, hem teoride hem de uygulamadaki işleyişini mukayeseli olarak ortaya koyarak önemi üzerinde duruldu. Yeni nesil tarafından anlaşılmayan eski eser ve arşiv belgelerinde gömülmüş bulunan vakıf hüküm ve kayıtlarını anlaşılır duruma getirilmesi için gayret gösterilerek sosyal yönden

birçok işlevi olan bu müesseselere gereken değerin verilmesi gerektiği kanısına varılmıştır. TİKA tarafından yapılan kapsamlı restorasyon çalışmalarıyla Mustafa Paşa Camii, ortak tarih ve kültürel mirasın en güzel örneklerinden biri olarak korunmaya alınması ayrıca önemini ortaya koymaktadır.

Şehir merkezinde kurulan bu vakf'ın taşrada bulunan akarları, hem vakfın kendisini idame ettirirken, kırsal alanda üretim ve istihdam alanları oluşturarak, şehrin zamanla Türk-İslam şehri haline gelmesine katkı sunmuştur. Vakıftaki kayıtlar, günü gününe ilgili defterlerde düzenli bir şekilde işlenmiştir ve atamalarda bu kayıtlara titizlikle riayet edilmesi, tereddütte düşülen kayıtlarda veya vaki şikâyetler mahallinde inceleme ve araştırma yapılması için müfettişlerin görevlendirilmesi gösteriyor ki; devletin bütün vakıfların üzerinde daima kontrol hakkının olduğunu göstermektedir. Bu müfettişler gittikleri yerde tarafları ve şahitleri bir arada dinleyerek oluşan kanaatlerini delilleriyle birlikte tafsilatlı bir şekilde mahkemelere ve ilgili makamlara bildirerek sorunların çözümüne katkı sunmaları vakıf malının dokunulmazlığının hukuki güvence altına alındığını bize göstermektedir.

Kaynaklar

- A.RSK.d.1509, 20 Receb 1048/27 Kasım 1638
A.RSK.d.1509, 29 Ramazan 1048/3 Şubat 1639
A.RSK.d.1519, 20 Muharrem 1060/23 Ocak 1650A.RSK.d.1524, 26 Cemaziyelahir
1061/16 Haziran 1651
AE.IV.MRD.6/568, Gurre-i Muharrem 1041/Temmuz-Ağustos 1631
Akgündüz, Ahmed, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı*, İstanbul, 1996, s. 76-77
Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*,
Ayverdi, Ekrem Hakkı, "Yugoslavya'da Türk Abideleri ve Vakıfları", *VD.*, III (1956)
BOA, C.EV.660/33279, 4 Safer 1099/10 Aralık 1687
BOA, C_BLD_140_6977, 24 M. Sene 1119/ 27 Nisan 1707
BOA, C.BLD_12_562, 1 Muharrem. Sene 1143 / 9 Şubat 1731
BOA, C_BLD_24_1198, 15 Ş. Sene 1206/ 6 Haziran 1792
BOA, C_BLD_26_1252, 22 Z. Sene 1223/ 8 Şubat 1809
BOA, C_BLD_61_03027, 25 R. 1234/ 20 Mayıs 1819
BOA, C_EV_249_12440, 18 C. Sene 1114 / 10 Ekim 1702
BOA, C_EV_556_28061, 25 Ş. Sene 1114 / 14 Mart 1703
BOA, C_EV_428_21669, 23 Ca. Sene 1133 / 22 Mart 1721
BOA, C_EV_554_27992, 13 Ş. Sene 1137 / 16 Nisan 1725
BOA, C_EV_551_27834, 17 R. Sene 1165 / 3 Nisan 732
BOA, C_EV_498_25153_1, 9 Şevval Sene 1144/ 5 Nisan 1732
BOA, C_EV_568_28661, 19 Ca. Sene 1172 / 17 Şubat 1759
BOA, C_EV_598_30161, 6 Za. Sene 1175 / 29 Mayıs 1762
BOA, C_EV_448_22651, 28 N. Sene 1181/ 26 Haziran 1767
BOA, C_EV_383_19433, 29 Z. Sene 1182/ 1 Mayıs 1769
BOA, C_EV_173_8635, 24 R. Sene 1187/ 11 Ekim 1773
BOA, C_EV_626_31591, 22 R. Sene 1190 / 6 Eylül 1776
BOA, C_EV_401_20313, 20 C.Sene 1205 / 25 Ocak 1791
BOA, C_EV_244_12173_1, 8 Şaban Sene 1209 / 28 Şubat 1795
BOA, C_EV_244_12173_1, 16 Ş. Sene 1209/ 6 Mayıs 1795
BOA, C_EV_420_21269, C. Sene 1226 / 22 Haziran 1811
BOA, C_EV_252_12753_3: 25 R. Sene 1234/ 22 Ocak 1819
BOA, C_EV_252_12753_1, 25 Recep.1234/ 20 Mayıs 1819
BOA, C_EV_229_11447, 2 Ca Sene 1231/ 2 Mayıs 1836
BOA, C_EV_219_10946, 24 Za. Sene 1265 / 11Ekim 1849
BOA, C_EV_179_8913_01, Fî selh-i Ca. Sene 1265/ 17 Ekim 1849
BOA, C_EV_179_8913_03, 13 Z. 1265/ 30 Ekim 1849
BOA, D.KEV.d.22388, 25 Rebiülevvel 1029/29 Şubat 1620
BOA, ŞD_102_22_1, Evkâf 3No: 62 ve 2 Ca. Sene 1298 / 2 Mayıs 1881
BOA, ŞD_102_22_5, Fî 5 Rebiülâhir sene [12]98 (22 Şubat sene [1]296) / 6-7 Mart
1881
BOA, İE_EV_39_4476, 29 Za. Se ne 1116 / 25 Mart 1705
BOA, İE_EV_64_6959, 3 Z. Sene 1123 / 12 Ocak 1712

- BOA, İE_EV_64_6990_1, 7 Ra Sene 1125 / 27 Eylül 1713
 BOA, İE_EV_42_4830, 9 Ca. Sene 1132 / 18 Nisan 1720
 BOA, İE_EV_41_4720, Selh-i C. Sene 1125 / 24 Haziran 1723
 BOA, C_MF_165_8204, 28 Şevval 1177/30 Nisan 1764
 BOA, C_MF_69_3416, 5 Ş. Sene [11]78 / 28 Mart 1765
 BOA İE_TCT_20_2202, 10 Receb sene 1139 / 3 Mart 1727
 BOA, MM.80, 6 Zilkade 1022/18 Aralık 1613
 BOA. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi.7024/1
 Bogoyeviç, (2008), *Üsküp'te Osmanlı Eserleri*, Enka Yayınevi, İstanbul.
 Dede, Mevlüt.(2015), *Üsküp Vakıfları Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Terzi), Ankara 2015.
 Evliya Çelebi, Seyahatnâme, V.
 Eyice, Semavi. (1963),“Üsküp'te Türk Devri Eserleri”, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 11.
 Günay, Hacı Mehmet, “Vakıf” *DİA*, İstanbul, 2012, C 42
 İbrahimgil, Mehmet Z, “Makedonya’da Gazi Mustafa Paşanın Vakıf Malları”, *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları-107, Ankara 2012
 İnbaşı, Mehmet, *Osmanlı İdaresinde Üsküb Kazâsı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Erzurum 1995
 İnbaşı, Mehmet, "Üsküp" *DİA*, İstanbul 2012,C 42
 İpşirli, Mehmet, “Câbî”, *DİA*, C..VI, İstanbul 1992
 İpşirli, Mehmet, “Duâ-gû”, *DİA*, C.IX, İstanbul 1994
 Kazıcı, Ziya, *Osmanlı Vakıf Medebiyeti*, Bilge Yayınları, 2003
 KK.d.258, 26 Receb 1045/5 Ocak 1636
 Kul,Eyüp, *XVII. Yüzyılda Üsküb Şehri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Erzurum 2013
 Kul. Eyyüp, *Mustafa Paşa/Mustafa Paşa İmareti Vakfı; Olivera Dekiç Lidiya Bogoeviç, Mustafa-Paşıya Camiya Skopje*, Zagreb 1975
 Metodiya Sokoloski, “Vakafi i Vakavski İmoti Vo Skopje i Skopsko Vo XV i XVII. Vek”, *Prilozi*, VIII/2, Skopje 1977
 Özcan, Tahsin, “Na’tan” *DİA*, İstanbul 2006, C.32
 Özer, Mustafa, *Üsküp'te Türk Mimarisi*, TTK, Ankara 2006
 Özgüdenli, Osman Gazi, “Vakfiye” *DİA*, İstanbul, 2012 C 42
 Öztürk, Sait, “Kassam”, *DİA*, İstanbul 2001, C. XXIV, s.579-582.
 Şeker, Mehmet, *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007
 Şeker, Mehmet, *Türk Medeniyet Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları (15. Ünite), Eskişehir, 2005
 Yediyıldız, Bahaeddin, “Vakıf” *DİA*, İstanbul, 2012 C 42
 Zeynep, Tarım Ertuğ, İmaret, *DİA*, C.22, İstanbul 2000, s.219